

Kultasirkku

pesimälinnustostamme katoava kaunotar

Heikki Pönkkä & Mauri Leivo

Kultasirkku, sorea lintu idästä, tavattiin ensi kerran nykyisen Suomen kamaralla vuonna 1920 ja sen jälkeen sitä alettiin tavata jo lähes vuosittain (v. Haartman ym. 1967, Voipio 1993). Ensimmäiset havainnot keskittyivät Perämeren alaville rantaniityille, mutta seuraavien vuosikymmenten aikana kultasirkku vakiintui myös Karjalan, Savon ja Kainuun alueille. Pohjois-Karjalan ensimmäinen havainto on vuodelta 1936 (E. Lappi, kirjallisesti). Tämän kaakko-luode-suuntaisen esiintymisvyöhykkeen ulkopuolella tehtiin vain yksittäisiä kultasirkkuhavaintoja. Perämeren alue on säilynyt vankimpana esiintymisalueena kautta lajin historian, mutta Pohjois-Karjalaan laji asettui yhtä vankasti.

Vahvimmillaan Suomen kultasirkkukannan on arveltu olevan 1980-luvulla tultaessa, jolloin Koskimies (1983) arvioi Suomen kannaksi n. 150 paria. Kuitenkin ainakin Pohjois-Karjalassa kultasirkun alamaaki oli keräämämme aineiston perusteella jo tuolloin hyvässä vauhdissa.

Laaksosen havaintojen mukaan (v. Haartman ym. 1967) Pohjois-Karjalassa lauloi kesällä 1966 vähintään 58 kultasirkkua ja keräämiemme tietojen mukaan vielä v. 1974 ilmoitettiin maakunnasta 52 reviiää. Sen jälkeen syöksykierre kohti katoamista alkoi, kolonia toisensa jälkeen hävisi eikä lähellekään näitä lukuja ei ole sen jälkeen yletty.

On kuitenkin syytä huomata, että kannan kehittymisen historian ja todellisen runsauden arviointia vaikeuttaa kunnollisten, paitsi Pohjois-Karjalan, myös koko maan kattavien kartoitusten täydellisen puuttuminen.

Jossain vaiheessa oli aika, jolloin mietittiin valloittaako kultasirkku Suomen, aina Lapin perukoita myöten. 1980-luvulla mietittiin, onko kultasirkku lisääntymässä vai taantumassa. Nyt uudelle vuosituonnelle siirryttäessä ei kenellekään ole jäänyt epäselväksi, että kultasirkku on häviämässä lajistostamme. Pohjois-Karjalassa näin on jo mahdollisesti käynyt.

Kultasirkun suojelustatus

Nuoren esiintymisen takia kultasirkkua on pidetty näihin päiviin asti linnustomme uudistulokkaana. Niinpä kultasirkun kuulumista Suomen luontoon, sen ”täysivaltaisena” osana, ei ole kaikki asiantuntijatkaan allekirjoittaneet. Pitkälti tästä syystä laji ei ole koskaan kuulunut minkään erityissuojelun piiriin (UHEKS, EU:n lintudirektiivi), ja kriittisestä tilanteestaan huolimatta sitä on tutkittu anteeksiantamattoman vähän.

Parhaillaan istuvassa uusimmassa UHEKS-työryhmässä kultasirkku on kuitenkin katsottu va-

kiintuneeksi lajiksi ja se on saamassa äärimmäisen uhanalaisen lajin statuksen harvinaisuutensa takia.

Euroopassa kultasirkku pesii ainoastaan Suomessa ja Venäjällä. Tämän vuoksi Suomella voidaan katsoa olevan lajista selkeä kansainvälinen suojeluvastuu, joka korostuu luonnollisesti EU:n yhteisön sisällä. Jos kultasirkku häviää linnustostamme, se häviää samalla koko EU:n alueelta.

Havainnot vuoteen 1998 asti

Aineiston runkona on ollut Pohjois-Karjalan lintutieteellisen yhdistyksen keräämät kultasirkkuhavainnot vuodesta 1974 lukien.

Lähdekirjallisuutena olemmekin käyttäneet yhdistyksen julkaisemaa Siipirikko-lehteä, sen vuosikertoja 1–26 (Lähdeaineistona käytetty kirjallisuus). Arvokkaita tietolähteitä ovat olleet myös suulliset haastattelut ja kirjalliset kyselyt entisille ja nykyisille Pohjois-Karjalan lintuharrastajille. Tähän perusaineistoon emme ole erikseen viitanneet, mikä ei millään muotoa vähennä sen arvoa.

Kaikkia mahdollisia havaintoja, lähihistoriastakaan, emme ole saaneet tässä selvityksessä esille. Kultasirkun levinneisyyden kokonaiskuvaan ei noilla ”puuttuvilla” tiedoilla ole kuitenkaan olennaista merkitystä. Puutteet

koskevat useimmiten tunnettujen paikkojen yksittäisiä havaintoja. Kokonaan uusia paikkoja koskevia havaintoja tuskin on jäänyt montakaan puuttumaan, sillä laji on kuitenkin aina ollut arvossaan lintuharrastajien keskuudessa ja tieto havainnoista on levinnyt yhteisön sisällä ainakin jonkin matkaa.

Lähdeaineiston tulkinta

Käyttämämme lähdeaineisto sisältää tietoa myös kultasirkun pesimäbiologiasta ja lajin ekologiasta yleensä. Tässä tutkimuksessa emme juurikaan puutu tuohon puoleen, pääpainon ollessa lajin esiintymistiedoissa. Tutkimussuunnitelmamme mukaan kesällä –99 oli tarkoitus kerätä toteutilla pesäpaikoilla tietoa pesimäbiologiasta yms., mutta jäljempänä selviävästä syystä suunnitelma ei toteutunut.

Pohjois-Karjalan lintutieteellisen yhdistyksen aineisto pesivien kultasirkkujen osalta (v.1974—1998) on ollut monenkirjavaa. Useasti eri nimillä kirjautuneet havaintopaikat ovat koskeneet yhtä ja samaa aluetta. Myös muuttamat eri havainnot ovat koskeneet samaa yksilöä. Olemme täydentäneet tätä perusaineistoa useista eri tietolähteistä.

Pesiviksi pareiksi olemme tulkinneet laulavat koiraat sekä yhdessä nähdyn koiraan ja naaraan. Useissa tapauksissa myös yksinäinen naaras sopivassa pesimäympäristössä on tulkittu pariksi. Parhaimpien vuosien tiiviissä kolonioissa pesivien lintujen parimäärän arvioiminen on perustunutkin pitkälti juuri samanaikaisesti laulavien koiraiden määrään. Lisätukea paritulkinnolle saatiin pesä- ja poikuelöydöistä.

Laulavista koiraista todellisuudessa monet ovat mahdollisesti olleet pariutumattomia. Useissa tapauksissa kyseiset koiraat ovat

olleet nuoria, jotka eivät ole vielä saavuttaneet sukukypsyyttä (lähdetiedoissa ei aina mainintaa linnun iästä). Toisaalta, yhdelläkään paikalla ei ole huomioitu saapumisaikojen vaihtelua. Minimiparimäärä on arvioitu parhaan käytikerran (suurimman ilmoitetun yhtäaikaisen yksilömäärän) perusteella.

Käsittelmässämme aineistossa aikaisin havainto kultasirkusta oli 26.5., mutta yleensä kesän ensimmäiset havainnot ovat vasta kesäkuun alkupäiviltä. Havainnot munapesistä ovat kesä-heinäkuun vaihteelta, laulavia koiraita on tavattu vielä heinäkuun loppupuolella. Heti pariutuneet linnut eivät välttämättä enää laula kovinkaan innokkaasti. Kolonia kerää myös uusia myöhemmin saapuneita lintuja. Joten ”virhettä” on puoleen ja toiseen, kun tulkitaan pesiviä pareja.

KULTASIRKUN ESIINTYMISHISTORIA POHJOIS-KARJALASSA

Esiintyminen Pohjois-Karjalassa vuoteen 1974

Arkangeli v. 1818, Ääninen ja Syvärinjoki v. 1869, Uikujärvi ja Poventsa v. 1879, Salmi v. 1883, Tolvajärvi v. 1919, **Lieksan kaupala v. 1938...** Siinä tietoomme tulleita kultasirkun tapaamispaikkoja ja –vuosia, joiden perusteella voidaan hahmottaa kultasirkun saapuminen nykyiseen Pohjois-Karjalan maakuntaan.

Vuosi 1938 on jäänyt aikakirjoihin ensimmäisenä havaintovuotena kultasirkusta, täällä nykyisen Suomen itäreunalla (v. Haartman ym. 1967). Ensimmäinen varma havainto lajista ja pesintä Lieksassa Vehkalammin ympäristössä tehtiin kuitenkin jo v. 1936, mahdollisesti vieläpä vuotta aiemmin (E. Lappi, kirjallisesti).

Todellisuudessa tuon lajin Suomen valloitus on voinut alkaa jo paljonkin aikaisemmin. Kenties kultasirkku saapui Pohjois-Karjalaan jo ennen vuosisadan vaihdetta. Tämän väitteen tueksi voimme esittää vaikkapa ne laaja-alaiset, sopivat elinympäristöt, jotka syntyivät Höytiäisen laskun myötä. Kultasirkun nopea leviäminen Uralin länsipuolelle ajoittuu 1800-luvun puoliväliin. Höytiäisen lasku v. 1859 paljasti tuhansia hehtaareja sukkessiolle herkkää vesijättömaata (Pihlatie ym. 1997). Tulevina vuosikymmeninä kultasirkulle oli aina sopivaa maastoa, jonne saattoi perustaa sillanpääasemat, alkukoloniat.

Tapahtuipa kultasirkun ilmaantuminen Suomen maaperälle miten hyvänsä, lajin Karjalan valloitus eteni suotuisasti. 1940- ja 1950-luvuilla havaintojen määrät lisääntyivät selvästi, vaikka tuona aikana lintuharrastajien määrä oli laskettavissa miltei sormin. Mutta se mikä hävittiin määrässä, korvattiin aktiivisella retkeilyllä. Näin voi hyvinkin todeta, ainakin tultaessa 60-luvulle.

Liperissä ensimmäinen kultasirkku tavattiin v. 1941, Alamylyn luhdalta eli Mattisenlahdelta. Lajista tulikin siellä jokavuotinen ”vieras”, joka vahvisti hiljalleen kantaansa. Ensimmäinen pesä löydettiin vuonna 1946, jolloin onnistunut pesintä tuotti neljä kultaista sirkkua. 1950-luvulla kultasirkkuja löytyi jo muualtakin Liperistä. Samoin Lieksassa kultasirkku vahvisti kantaansa, mm. pesälöytöjä tehtiin.

Tultaessa 60-luvulle, ei kultasirkun yhteydessä voinut puhua enää sillanpääasemista tai alkukolonioista. Lintu oli yksinkertaisesti kotiutunut ja näin liittynyt kauniiksi osaksi pohjoiskarjalais-ta luontoa.

Joensuun seudulla ensimmäinen kultasirkku tavattiin vasta 1963 Linnunlahdella. Seuraavana

vuonna kultasirkku havaittiin mm. Höytiäisen kanavan suistossa. Mutta jo muutamaa vuotta myöhemmin kanta oli kasvanut reilusti. Kolonia, joka oli syntynyt Kukkosensaaren ja Penttilän sahan väliselle luhtakannakselle, oli yksi suurimmista. 1960-luvun lopulle tultaessa kultasirkku löytyi monista uusistakin paikoista ja vanhat koloniatkin olivat vielä pääosin voimissaan.

Myös Kiteen Humalajärvellä lienee ollut jo vankka kolonia täälläkin vuosikymmenellä.

Osapuilleen vuosien 1968—1974 aikana tapahtui kuitenkin kultasirkun kannalta dramaattinen käänne. Kukkosensaaren suurkolonia tuhoutui kokonaan. Syy lintujen häviämiseen oli mitä ilmeisin; rakentaminen ja alueen muuttuminen läjitys- teollisuustakamaaksi olivat muuttaneet sen elinkelvottomaksi kultasirkuille. Kyseiseltä paikalta ei lajia ole enää sittemmin tavattu.

Myös monet muutkin kohteet, joilla kultasirkku oli vuosikaudet pesinyt kolonioissa, kokivat hyvinkin nopean tuhoutumisen. Lähes yksinomaisena syynä niiden biotooppien tuhoutumiseen oli ihmisen toimesta tehty ympäristömuutokset. Selvimpänä yksittäisenä syynä oli pienvesien ja kosteikkojen pengerrys, useissa tapauksissa totaalinen kuivataminen. Kuivatuksien vuoksi tuhoutuneita kolonioita olivat mm. Lieksan Vehkalampi, Polvijärven Sivinlampi, Liperin Tutjunlampi sekä Kokonlampi (viimemainittu kuului parhaiten joukkoon).

Jo melko varhaisessa vaiheessa Maanviljelysinsinööripiiri oli ottanut yhdeksi tehtäväkseen ko. kuivatusten suorittamisen. Myöhemmin Joensuun vesipiiri jatkoi kuivatuksia pitkälle 70-luvulle.

Jatkossakin kultasirkku sai väistyä vielä monelta vanhalta pesimäpaikaltaan, kuivatustenkin vuoksi.

Esiintyminen Pohjois-Karjalassa v. 1974—1998

Viimeisten 25 vuoden ajan kultasirkku on taantunut vähitellen lähes olemattomiin. 1980-luvun loppupuolelle asti laulavien koiraiden määrä oli laskettavissa vielä muutamissa kymmenissä, mutta viime vuosina revierejä on löydetty enää muutamia (kuva 1).

Tarkastelujakson alkupuolella muutamat elinvoimaiset koloniat tuhoutuivat vuodessa, parissa. Syynä olivat aikaisemmin mainitut kuivatukset, esim. Kiteen Humalajärvi kuivattiin kokonaan. Vuonna 1974 siellä pesi vielä 13 parin suurkolonia, viimeinen pari pesi v. 1977. Nykyisin aluetta ei enää tunnista entiseksi kultasirkkubiotoopiksi.

Myös Outokummussa Sätöksen laidunnetulla peltokosteikolla (umpeenkasvavalla lammella) pesi vuonna 1975 kymmenen parin kolonia. Ojitusten sekä osittain pensaikon ja nuoren koivikon hakkuiden myötä elinympäristö muuttui sen verran, että 70-luvun lopulla siellä ei enää kultasirkkua tavattu. Tosin lajia ei etsittykään enää yhtä aktiivisesti.

Liperin Mattisenlahdella suurkolonia (parhaimmillaan 15 pesivää paria) kärsi myös pengerryksistä ja kuivatuspumpppauksista. Pesivä kultasirkkukanta romahtikin muutamassa vuodessa, häviten lopulta kokonaan.

Nämä äkilliset, kultasirkun kannalta tuhoisat ympäristömuutokset ajoittuvat tarkastelujakson alkupuolelle. Jakson loppua kohden paino siirtyy kultasirkkubiotooppien normaalin sukkession puolelle; ennen puoliavoimet rantaniityt alkoivat umpeutua.

Tosin ihmisen vaikutus on mukana aina, kun puhutaan ympäristömuutoksista. Erityisesti maataloudessa tapahtuneet muutokset ovat heijastuneet miltei välittömästi kultasirkunkin elinalueisiin. Nuo muutokset ovat olleet

tälle lajille lähes poikkeuksetta epäsuotuisia.

Tietyillä paikoilla “välivuodet” sekä havaintojen vähyys vuositasolla (esim. v. 1975—78 ja 1980—81, ks. kuva 1) johtuvat usein havainnoinnin puutteellisuudesta ja/tai havaintojen keuruun puutteellisuudesta. Tilanne ei siis ole ollut todellisuudessa näin huono. Varsin kuvaavaa lienee toteamus ensimmäisessä Pohjois-Karjalan Lintutieteellisen yhdistyksen kultasirkkukatsauksessa vuodelta -74: ” Ei varsinaisia kultasirkkulaskentoja, havainnot yölaulajaretkien sivutuotteina”. Edelleen vuonna -76: ”Muutamit perinteiset paikat tarkistamatta”. Siltikin havaintoja tehtiin kiitettävästi.

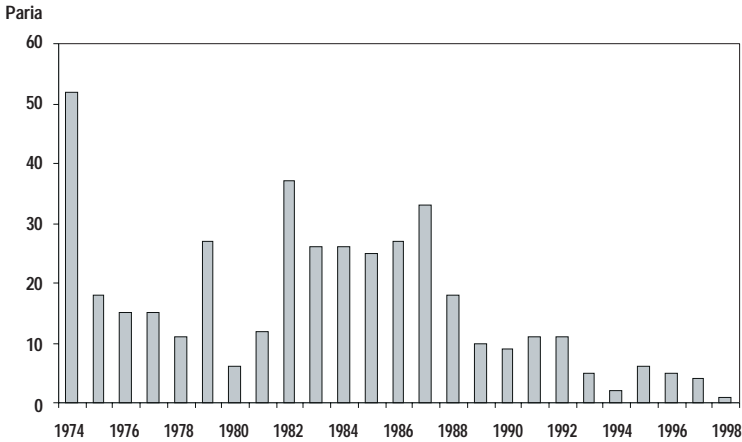
Havaintoaktiivisuuteen on vaikuttanut paljolti lajin runsaus. Aikoina, jolloin kultasirkku esiintyi runsaana, useilla eri paikoilla, sitä ei sen paremmin pyritty etsimään uusiltakaan alueilta. Vastaavasti linnun harvinaistuessaa, on sitä etsitty vähintäänkin kaikilta parhailta kohteilta.

Tarkastelujakson viimeisellä puoliskolla, erityisesti 1990-luvulla, havainnot vastaavatkin hyvin kulloistakin tilannetta vuosittain. Eikä yksikään parhaista kohteista jäänyt tarkistamatta.

Tämän tarkastelujakson aikana (25 vuotta) kultasirkku on tavattu Pohjois-Karjalassa kahdenkymmenen kunnan alueella. Pesiviä pareja on havaittu yhteensä 387, laskien vuosisummat yhteen. Tästä luvusta vuosikeskiarvoksi saadaan 15 paria, mutta todellinen vuosivaihtelu on ollut 1—52 paria (kuva 1).

Kultasirkkua on tavattu säännöllisimmin Värtsilässä ja Lieksassa. Myös Joensuussa laji on havaittu useammin kuin joka toinen vuosi. Kaikista kultasirkkuhavainnoista n. 90 % on Värtsilän, Lieksan ja Joensuun alueilta. Yksittäisinä vuosina painopiste on vaihdellut, esim. v. 1975 tietoon

Kuva 1. Kultasirkun runsaus Pohjois-Karjalassa vuosina 1974–98

tulleista kultasirkkupareista yli puolet oli Outokummussa. Kohteina Lieksan keskusta ja ennen kaikkea Värtsilän Sääperinjärven ympäristö ovat olleet selvästi keskeisempiä. Muiden kuntien osalta puhutaan lähinnä lyhyistä ajanjaksoista tai yksittäisistä havaintovuosista.

Kultasirkun rengastus

Kultasirkkuja on rengastettu suhteellisen aktiivisesti. Vuosien 1950–1979 aikana rengastettiin yhteensä 161 kultasirkkua. 1960- ja 70-luku lienevät olleet aktiivisinta aikaa.

Kaikkiaan kultasirkkuja on Pohjois-Karjalassa rengastettu n. 300 yksilöä, joista valtaosa pesäpoikasina. Ainakin yksi kontrolli on saatu: 1.7.81 Värtsilän Sääperillä rengastettu pesäpoikanen tavattiin samalla alueella 6.6.84. Kultasirkku lieneekin varsin kotipaikkakauskollinen.

Rengastusluvut ovat vain suuntaa-antavia. Tarkkoja rengastustietoja emme ole saaneet käyttöömmemme. Yllämainitut tiedot on poimittu Pohjois-Karjalan lintutieteellisen yhdistyksen katsauksista.

KULTASIRKUN TÄRKEIMMÄT ESIINTYMISALUEET VUOSINA 1974–98

Värtsilä

Värtsilän laaksossa sijaitseva Sääperinjärvi on tarjonnut ranta-alueineen mitä parhaimman pesimäympäristön kultasirkuille. Värtsilän kolonia pysyi runsaana ja verraten vakaana suurimman osaa 80-lukua (kuva 2). Parhaimmillaan pesivien parien määrä ylsi yli kahteenkymmeneen.

Havainnoinnin ja havaintojen keruun puutteellisuus näkyy Värtsilän tarkastelujakson alkupuolella selvimmin. Varsinkin 70-luvun lopulla tietoon saatu reviirien määrä ei varmastikaan vastaa todellisuutta (ks. kuva 2). Useimpien vuosien kohdalla 10–15 pesivää paria lienee ollut lähempänä totuutta. Sen sijaan 90-luvun ”puluvuodet” lienevät verraten luotettavasti dokumentoituja. Vuoden -98 ainoan reviirin pesintä tuhoutui mitä ilmeisimmin pakettipellon niiton yhteydessä.

Vaikka silloinen vesipiiri aikoinaan pengersi myös tämänkin järven ranta-alueita, on kultasirkku pystynyt löytämään itselleen sopivaa pesimäbiotooppia vielä-

kin. Järven länsipuolen pelloilla kiertävä n. parin kilometrin pituinen kuivatusvalli ei ole tuhonnut ympäristöä niin tehokkaasti kuin monilla muilla alueilla. Ympäristön rikkonaisuus, monimuotoisuus on antanut kultasirkuille lisäaikaa, joka tosin näyttää kuluneen lähelle loppuaan.

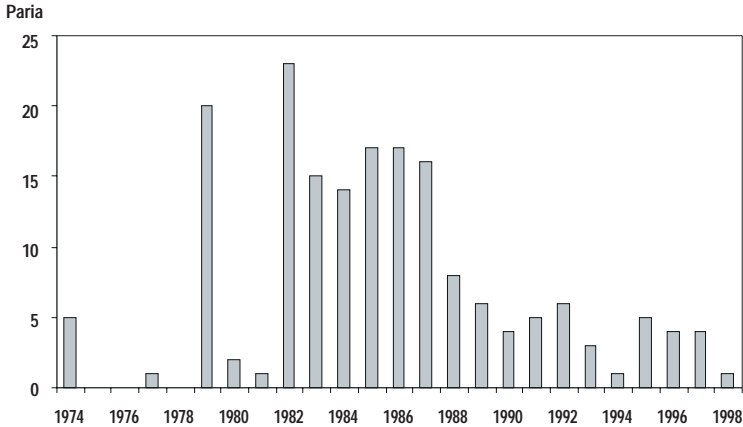
Kaikkina aikoina kultasirkut ovat löytyneet pääosin järven pohjois- ja länsirannan kosteilta rantaniitty- ja peltoalueilta. Värtsilässä kultasirkkuja on tavattu myös muutaman kerran Uudenkylänlammelta, joka sijaitsee reilun kilometrin etäisyydellä Sääperistä, sekä viereiseltä Savikon pakettipelloilta. Viimeisimmät havainnot Sääperin kultasirkkuista on tehty järven länsipuolen ranta-pelloilta.

Rantojen umpeenkasvun myötä on Sääperinkin kultasirkkuilla koittanut vaikeat ajat. Viimeisen alamäen voisi katsoa alkaneen länsiosan pelloilla tapahtuneista muutoksista. Tuo vuosia laidunnurmena ollut muutaman hehtaarin peltoala oli mitä parhaita aluetta kultasirkuille. Kevyesti laidunnuttuna se pysyi kunnossa vuodesta toiseen. Alue kasvoi sopivan harvaa pientä pensastoa, seassa hieman koivua ja korkeampaa heinäkasvustoa. Laiduntavat lehmät estivät liiallisen umpeenkasvun ja puuston kasvamisen liian korkeaksi. Ne esimerkiksi katkoivat lehväkset juuri oikealta korkeudelta. Vuonna 1987 tuolla pienellä peltoalalla pesi seitsemän paria kultasirkkuja. Pari vuotta myöhemmin tuon pellon ojanvarsiraivauksissa tuhoutui kolme kultasirkun pesää. Kyseinen pelto kynnettiin ja otettiin viljelykäyttöön.

Myös Savikon pakettipelloilla on tapahtunut muutos sirkun kannalta huonompaan suuntaan. Osa pellosta on otettu viljelyseen ja pensaikkoo on raivattu.

Kultasirkun suojelemiseksi 90-luvun alkupuolella yritettiin saa-

Kuva 2. Kultasirkun runsaus Värtsilässä vuosina 1974-98

da Sääperin kunnostustoimet viimeinkin alulle. Tehtiin mm. ennakkoivaa maastotyötä, merkitsemällä rajoja, pyykkejä ja kohdealueita. Hanke kuitenkin jäi toteutumatta.

Lieksa

Pääosa Lieksan kultasirkkuista on tavattu kaupungin keskustan ympäristössä. Lieksassa kultasirkkukanta pysyi vakaana, n. 5 parin suuruisena koko 1970- ja 80-luvun, kunnes hiipui olemattomiin 90-luvulla (kuva 3). Paikkakohtaiset erot olivat kuitenkin selvät, esim. Timitrassa kultasirkkuja ei ole tavattu 70-luvun jälkeen.

Lieksan keskustan kohteet ovat suurelta osin vesistöjen rantaluhtia. Osin kuivempaa luhtaniittyä, osin hyvinkin märkää tulvaluhtaa. Yhteisiä piirteitä Värtsilän alueisiin ovat mm. vesistön läheisyys, maiseman sopiva avoimuus, verraten matala ja harva pensaskasvillisuus, hieman nuorta puustoa (koivua) jne. Maataloustoiminta ei ole kuitenkaan koskaan ollut voimallista Lieksan alueilla, missä suhteessa ne poikkeavat selkeästi Värtsilästä.

Lieksassa kultasirkkuja on ta-

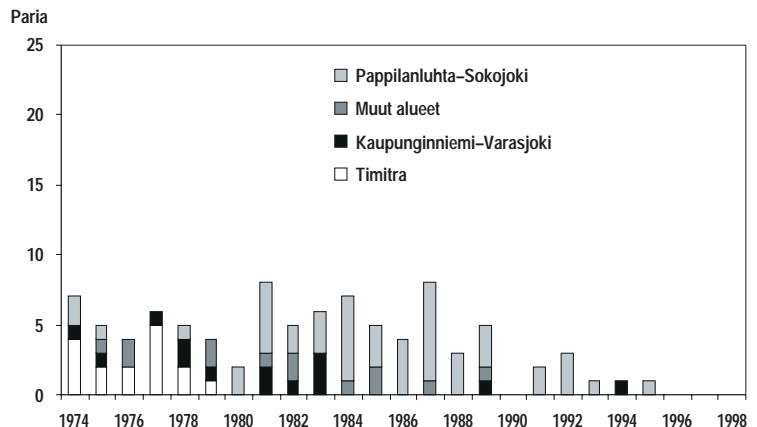
vattu keskustan alueiden lisäksi myös Viekijärven pohjoisosassa, jossa sijaitsee laaja-alainen rantaluhta. Lisäksi lajista on pari yksittäishavaintoa Pankajärveltä ja Jamalista.

Ydinalueena kaupungin keskustan paikoista voidaan pitää Pappilanluhtaa. Kultasirkun säännöllinen esiintyminen alkoi siellä havaintojen mukaan vasta 80-luvulla, ja sen jälkeen Lieksan kultasirkkukanta eli oikeastaan sen varassa loppuunsa asti (kuva 3). Alue rajautuu etelässä Pokronlampeen, pohjoisessa Sitta-

lampeen jatkuen luoteeseen pitkän Sokojoenvartta. Erilliset esiintymät ovat olleet myös Timitran ”niityllä” (Lieksanjoen etelärannalla lähellä jokisuuta) sekä Kaupunginniemen—Varasjoen seudulla. Vielä löytyy muutama havaintovuosi entiseltä Vehkalammelta, nykyiseltä Vehka”suolta”. Lieksan kohteista Viekin alue on jäänyt menneinä aikoinakin kaikkein heikoimmalle seurannalle. Hyvin todennäköistä on, että tuolla alueella kultasirkku on pesinyt useammin kuin keräämämme aineisto antaa ymmärtää.

Viimeisten 25 vuoden aikana maataloudessa tapahtuneet muutokset eivät ole vaikuttaneet kovinkaan paljon Lieksan kultasirkkubiotoopeihin. Sitä vastoin taa-jaman laajentuminen ja urbaani maankäyttö ovat myllertäneet melkoisesti kultasirkun pesimämaastoja. Jos jotain on jäänyt jäljelle, niin umpeenkasvu on tuhonnut loputkin elinalueet. Viimeisin kultasirkun tukikohta on ollut Pappilanluhta, keskeisimmiltä osiltaan. Sielläkään kultasirkkua ei ole tavattu enää mo-
neen vuoteen. Lieksan kultasirkkukannan kehitys on esitetty kuvassa 3.

Kuva 3. Kultasirkun runsaus Lieksassa vuosina 1974-98

Joensuu

Joensuun seudulla pitkäaikaisin kultasirkun esiintymisalue on ollut Höytiäisen kanavan suisto. Alue, joka syntyi Höytiäisen las-kun myötä v. 1859. Suiston kehitys kultasirkuille sopivaksi ympäristöksi on kestänyt pitkään. Vielä 40-luvulla kohde oli hyvin au-tiota hiekkarantaa, jota käytettiin jopa lentokenttänä. Kulta-aikaa ilmeisesti oli 1970-luku (enimmil-lään lähes 10 reviiä), jolloin kas-villisuus oli sopivan rehevää mut-ta samalla avointa ja maaperä kosteaa. Tältä ajalta alueelta on useita pesälöytöjä, lentopoikueita ja rengastuksiakin.

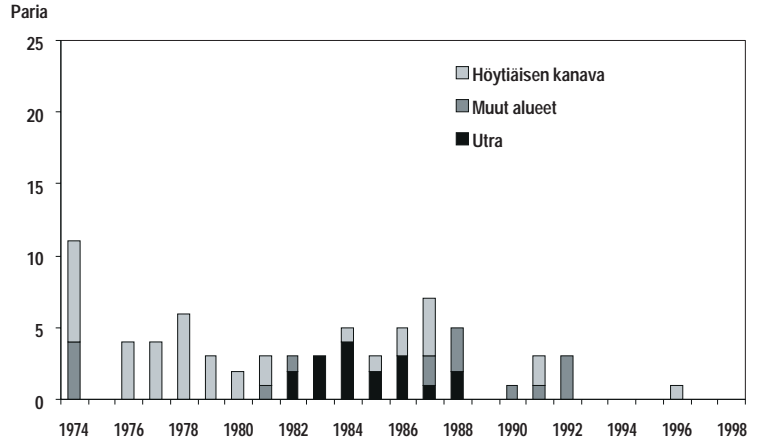
Mutta Höytiäisen kanavan suiston suksessio jatkui nopeana. Viimeistään 90-luvulla alueen umpeenkasvu oli jo siinä vaihees-sa, ettei se enää kovin hyvin sopi-nut kultasirkuille. Lajin paikkaus-kollisuus johti varmaan siihenkin, että linnut saattoivat tulla paikal-le, mutta eivät pesineet. 90-luvulla kultasirkusta tehtiin suistossa enää yksittäisiä havaintoja (kuva 4).

Myös Pyhäselän vedenkorkeu-den vaihtelun vaikeuttivat useina vuosina lintujen pesintää suistos-sa. Esim. vuonna 1982 korkea ve-denpinta peitti alleen kaikki sopi-vat pesäpaikat. Tämän seuraukse-na kultasirkkuja ei paikalla tavattu lainkaan, vaikka muualla Pohjois-Karjalassa vuosi oli mitä parhain.

Höytiäisen kanavan suistoon, joka nykyisin on rauhoitettu lin-nustonsuojelualueeksi, on tehty kokonaisvaltainen kunnostus-suunnitelma. Kuinka siinä on huomioitu ”uusi” uhanalaislaji kultasirkku, ei ole tiedossamme.

Joensuun seudulla on ollut myös muita monivuotisia pesi-mäalueita. Pielisjoen ranta-alueil-ta on tehty useita pesintähavain-toja, mm. Utran kanavalla (tukki-en pudotuspaikalta joenrantaa alaspäin) ja sen vastakkaisella rannalla Kiviniemessä. Ne ovat olleet pienialaisia, osin vedenkor-

Kuva 4. Kultasirkun runsaus Joensuussa vuosina 1974-98

keuden vaihtelun vaivaamia jou-tomaita joen rannalla ja rajoittu-neet useimmiten viljeltyyn pel-toon. Kasvillisuus on ollut sopi-van avointa, pensaikkoista. Utra-sa kultasirkkujen esiintyminen ajottui jaksolle 1982–88 (1–4 pa-ria, kuva 4).

Myös Marjalasta Pyhäselän pohjoisrannalta on tiedossa pari havaintoa, joista toinen koskee tu-houtunutta pesää. Joensuun ete-läreunalla Vehkalahdella lintu on tavattu kerran.

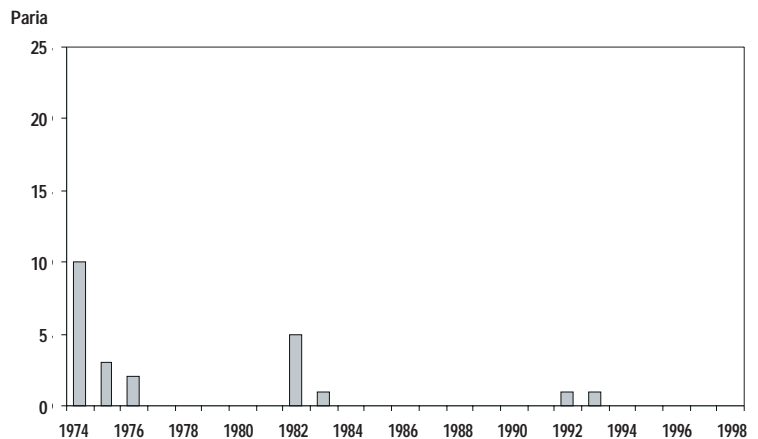
Viime vuosina Joensuusta on turhaan saanut hakea kultasirkkuja. Kaikki entiset esiintymisalu-eet ovat heikentyneet sirkulle

kehnoiksi, jotkut mahdottomiksi, alueiksi elää.

Liperi

Mattisenlahdella Pyhäselän poh-joisosasta tunnettiin 1960-luvulla yksi maakunnan suurimmista kultasirkkukolonioista (15 paria). Vielä 1970-luvun alussa Mattisen-lahdella pesi runsas kultasirk-kukanta (enimmillään 10 paria). Jatkossa alueelta ei tavattu kuin muutama yksittäinen lintu, joskin havainnointikin oli useina vuosi-na heikkoa. Viimeiset havainnot yksinäisistä koiraista ovat vuo-delta 1992 ja -93 (kuva 5).

Kuva 5. Kultasirkun runsaus Liperissä vuosina 1974-98

Kultasirkkujen kulta-aikana 1960–70-luvulla oli Mattisenlahden puronsuuluhdalle tyypillistä lukuisat pienet pensaikkosaarekkeet. Sirotellusti kasvavina ne pitivät maiseman avarana. Seassa oli myös nuorta koivua, joka pysyi sopivassa mitassa, sillä karjan laidunnus tämän Pyhäselän lahden rannoilla oli yleistä. Mattisenlahti lieneekin ollut ihanteellinen pesimäympäristö kultasirkuille. Tavattiinpa laulava kultasirkku joskus jopa maantien varren puhelinlangalta. Rantamaisema olikin tuolloin aivan erilainen. Vesistön ja rannan näkyminen pitkälle rantapeltojen yli oli jotain muuta kuin maisema nykypäivänä.

Muut Liperin koloniat olivat tuhoutuneet jo aikaisemmin. Kahdelta paikalta löytyy yksittäishavainnot.

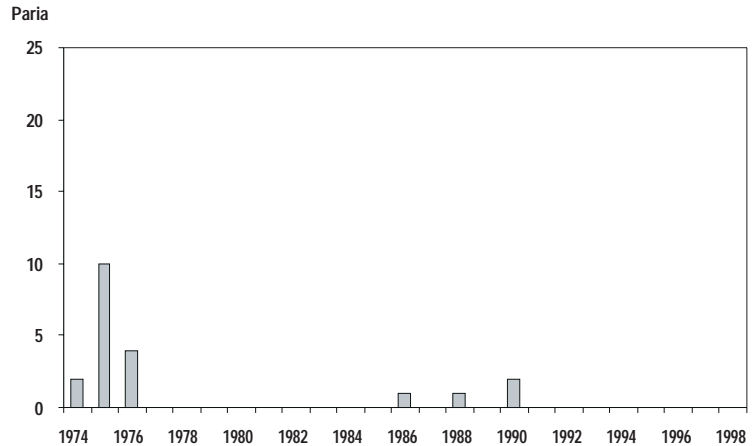
Outokumpu

Sen jälkeen kun Sätöksen alueen (parhaimmillaan 10 paria) kuivatukset ja pellon- ja laiduntenraivaustoiminta oli 70-luvun lopulla hävittänyt kultasirkkukolonian - tai ainakin edesauttanut vahvasti häviämistä - ei Outokummusta ole tehty kuin muutama kultasirkkuhavainto koko tarkastelujakson aikana (kuva 6).

Kultasirkku on tavattu pari kertaa Sysmäjärvellä ja kerran läpikulkumatkalla Vuonoksessa. Sysmäjärven rannoilla on siellä täällä kultasirkulle sopivia pesimäympäristölaikkuja, joskin rantojen umpeenkasvu on ollut siellä hyvin voimakasta eikä edellytyksiä ainakaan isolle kolonialle ole pitkään aikaan ollut.

Pohjois-Karjalan ympäristökeskus toteutti 1998 Sysmäjärvellä historiansa ensimmäisen rantaniityn kunnostuksen. Järven eteläosassa Lähtevänlahdella rantaa kunnostettiin kultasirkun elinolojen parantamiseksi. Tuloksia ei ole vielä ollut nähtävillä.

Kuva 6. Kultasirkun runsaus Outokummussa vuosina 1974-98

POHJOIS-KARJALAN KULTASIRKKUALUEET TÄNÄÄN

SIRKKUNIITYISTÄ METSIKSI, PELLOIKSI, ASUINALUEIKSI...

Värtsilä

Pelkistetysti voisi sanoa, että Sääperin rannat ovat paksun, tiheän ja korkean ”pensasmetsän” puristuksissa. Siltikin tuon pensasvyöhykkeen kuivan maan puoleiset osat ovat paikoin lähes kelvollisessa kunnossa. On syntynyt pieniä alueita, jotka eivät ole tehokkaassa maatalouskäytössä. Tosin näköyhteys järvelle ja rannalle on katkennut. Eivätkä nuokaan pienet alueet muodosta mosaiikki- maista laajempaa ympäristöä. Mutta jos parempaakaan ei kultasirkulle ole tarjolla, voisivat nuokin kelvata. Järven länsirannalta (Noidanniemi) löytyy vielä avoimempaa rantabiotooppia, samoin pohjois- ja itäosista, joissa rantapelto ovat kuitenkin vähemmän sopivat kultasirkuille. Oikeanlaisilla kunnostuksilla voisi Sääperin alueesta tehdä kultasirkulle optimaalisen.

Savikon pellot, kauempana järven luoteispuolella, ovat ihmisilmin katsottuna melko hyvässä kunnossa. Tosin peltojen etäisyys

järvestä vähentänee niiden kiinnostavuutta, kun ajatellaan kultasirkun mieltymyksiä. Peltoalue on osin hyvinkin moni-ilmeinen. On viljelyksessä olevaa heinä-tuorehupeltoa sekä monivuotista pakettipeltoa. Pajupensastoa, yksittäin ja yhtenäisesti seassa myös koivua. Runsaasti myös heinä-, putki- ym. korkeampaa aluskasvustoa. Kultasirkun näkökulmasta heikentäviksi tekijöiksi voidaan katsoa laidunnuksen puuttuminen, järven ja peltojen välissä kulkeva maantie sekä ennen kaikkea peltojen liiallinen uudelleenraivaus. Savikon pelloilta on tuoreita havaintoja kultasirkuista.

Periaatteessa Sääperin ympäristössä pitäisi yhä olla kultasirkulle sopivaa habitaattia, mutta syystä tai toisesta kesällä -99 niitä ei sinne ilmaantunut. Missä oli vika?

Lieksa

Lieksan keskustan kultasirkubiotoopeista on lähes kaikki tuhattu. Vehkasuolla kasvaa nykyisin tukeva metsä. Voidaan siis todeta, että lammen kuivatus onnistui. Timiträn niittyä ei ole enää olemassa, alueella pensaspuus- toa, kaivettua kunnallistekniikkaa yms. Pappilanluhdan pohjois-

puolella oleva Sittalampi ympäristöineen on raivattu ja rakennettu steriiliksi puistoalueeksi, luoteisosa, puhdistamon suunnalla, läjitetty junarataan asti. Varasjoki—Kaupunginniemi on täytetty, rakennettu puistoalueeksi ja kasvanut umpeen. Vain Pappilanhudan keskeisin osa on säilynyt vielä, joskin umpeenkasvua on tapahtunut sielläkin.

Kultasirkun puolesta voidaan taas kysyä, missä oli se maankäytön ohjaus, joka olisi ottanut edes hieman ympäristöarvoja huomioon Lieksan sirkkualueilla? Jos kultasirkku olisi saanut jo aikoinaan uhanalaisuusstatuksen, tilanne voisi olla aivan toinen.

Viekijärven pohjoisosan ranta-alueella yllätti vanhana kultasirkku biotooppina. Alueella ei ole ollut juurikaan umpeenkasvua, ainakaan puuston ja suurten pensastojen osalta. Alue on avaraa ja muutoinkin kultasirkuille sopivan tuntuista. Alue on kooltaan (n. 1 km²) poikkeuksellisen suuri. Maasto vaihettuu suoniityksi-vanhaksi pelloksi, jolla koivuistutusta, pensastoa ja vanhoja latojakin. Kenties alueella ollut joskus historiassa myös laidunnusta.

Syy Viekijärven ympäristön avoimena pysymiseen löytynee maaperästä. Geologinen maaperäkarta osoittaa alueen olevan maalajiltaan savea. Savi pitää maaperän kosteusolosuhteet sellaisina, ettei puuston juurtuminen oikein onnistu. Kasvillisuutena mm. luhtavillaa ja luhtasaraa.

Kysymys kuuluukin taas: miksi ei tuolta ihmissilmän sopivalta näyttävältä alueelta löytynyt kesällä -99 kultasirkku? Oliko syynä heikko kartoitusteho vai löytyykö vastaus maamme rajojen ulkopuolelta?

Joensuu

Lyhyesti voisi todeta, että Pielisjoen rannat ovat nykyään lähes yhtenäisen kookkaan pajuvyöhyk-

keen peittämät ja heinäkasvillisuus on tuuheaa, korkeaa. Kiviniemestä ei enää löydy sopivaa biotooppia kultasirkulle, sillä alue on täydellisesti muokattu virkistyskäyttöön. Hieman pohjoisempaan, Kontiolahden puolella Pielisjoen rannalla on Kotalahden kosteikko. Se on avointa, mutta ei sirkulle optimaalista, todennäköisesti usein veden valtaama.

Höytiäisen kanavalla sukkesio jatkuu - huonompaan suuntaan: pensaikko tihenee ja heinikko tuuhenee ja kasvaa liian korkeaksi.

Liperi

Mattisenlahdella vesialue on lähes umpeenkasvanut. Kosteikon ja peltojen väliin jäävä, entinen harva pensasvyöhyke on nykyisin metsää tai pensasmetsää. Yksittäisiä pensaita vain muutama, kuivatusvallin tuntumassa.

Mattisenlahti olisi monessakin mielessä haastava kunnostuskohde. Tarkalla suunnittelulla siitä voisi tehdä kultasirkulle mieleisen, onhan sillä pitkät perinteet maakunnan yhtenä parhaista kultasirkun pesimäalueista.

Outokumpu

Toivottavasti Sysmäjärven rantaniityn kunnostus tuottaa hedelmää. Ja toivottavasti järven muihinkin osiin suunnitellut kunnostukset palkitaan kultasirkun kainolla laulunsäkeellä.

Sätöksen kosteikosta alueella 70-luvulla paljon retkeilleen Arto Juvosen (suullinen) kommentti 90-luvun lopulta oli: ”Yllättävän samanoloinen.” Kohteen keskiosan pajukko on n. 2—3m korkeaa, lähes yhtenäistä. Reunapajut ja koivut jo paljon kookkaampia, puut jo lähes kymmenmetrisiä. Reunapajukoissa pientä mosaiikkia. Ympärillä paikoin pieniä joutomaalaikkuja. Ei laidunnusta. Kultasirkulle vieläkin mahdollinen, ei tosin luultavasti kolonialle.

Tohmajärvi

Tohmajärven Tammalahden etelärannalla oleva rantaluhta, Perttisenjoesta länteen, on nykykuntoisenakin varteenotettava kultasirkku kohde. Luhta on syntynyt järvenlaskun myötä 50-luvulla, jolloin vedenpintaa laskettiin useita metrejä. Myöhemmin vedenpintaa on säännöstellty padon avulla. Tällä hetkellä järven pintaa ollaan nostamassa (25cm), mahdolliset vaikutukset kohteen yleiskuvaan näkyvät muutaman vuoden sisällä. Tammalahdella on havaittu yhteensä neljä pesivää kultasirkkuu vuosina 1974—1977.

Lieksan Viekin lisäksi Tohmajärven Tammalahti on toinen kohde, jolla epäilemme kultasirkkuja olleen useamminkin kuin mitä havainnot osoittavat. Vaikka alue on helposti saavutettavissa, havainnointi on ollut kultasirkun suhteen heikkoa. Alueen linnustollinen kiinnostavuus painottuu vahvasti kevätmuuton aikaan eikä alueella juurikaan ole vierailtu kesäisin. Lisäksi paikka tutkitaan retkeillessä lähes aina tieltä käsin kaukoputkella.

Kohde on avointa rantaniitytä, paikoin märempää luhtaa. Kohde on ollut osin laidunnuttuna, pajut siksi vain puolimetrisiä. Korkeampaa pajukkoa reuna-alueilla, luhdalla ei juuri ollenkaan. Myös koko rantaviiva avointa. Yksittäisiä korkeampia pajuja saisi luhdalla olla enemmänkin.

Tammalahden peruskasvillisuuden muodostaa mm. luhta-, pullo- ja jouhisara, terttualpi, kurjenjalka sekä luhtakuusio.

YHTEENVETO

Voidaan kai todeta, että kultasirkun Karjalan valloitus on päättymässä. Ei ole jäänyt jäljelle alkukoloniaa, ei edes yhtä elinvoi-

maista sillanpääasemaa. Kuitenkin mielestämme laji, joka pesi Itä-Suomessa kultaisina vuosi- naan jopa 50–100:n parin voimalla, olisi todellakin lunastanut ”täysivaltaisen” paikan Pohjois-Karjalan luonnossa.

Jos tässä onnettomassa tilanteessa halutaan nähdä jotain positiivista, niin se on toive siitä, että voimme aloittaa koko tarinan alusta: Arkangeli v. 2000, Tolva- järvi 2001, Lieksa...? Toiveen perustana olisi tietysti se, että olisimme oppineet jotain. Emmekä lähde etsimään kaikkia syitä liian kaukaa, esim. talvehtimisalueilta.

Keräämämme aineisto osoittaa kiistatta, että kultasirkun taantuminen on (suurelta?) osaltaan seurausta ihmisen haitallisista toimista lajin pesimäalueilla. Osa alueista on umpeenkasvanut tyyppilliseen tapaan viljelysmaiden ravinnepestöjen seurauksena, osa on raivattu muuhun käyttöön, osa on jäänyt täysin rakentamisen jalkoihin, osa on kärsinyt laidun- nuksen loppumisesta, osa on...

Monet mainituista epäkohdis- ta voitaisiin vielä korjata, osaa ei enää koskaan. Osa entsaikojen parhaista kultasirkkualueista voitaisiin ehottaa vanhaan kukois- tukseen ja kenties niistä syntyisi sillanpääasemia, joilta laji leviää muuallekin maakuntaan.

Välttämätöntä olisi myös tietää tilanne rajan takana. Alueilla joil- ta kultasirkku levisi meille. Venä-

jällä maankäyttö on tänä päivänä- kin vielä hyvin erilaista, ja voisi ajatella, että siellä on kultasirkul- le soveliasta pesimäympäristöä säilynyt paremmin. Mutta millai- nen on kultasirkkukannan kehi- tys siellä? Kuinka paljon niitä pe- sii lähialueillamme? Millainen on siellä optimibiotooppi, johon pi- täisi täällä Suomessakin kunnos- tustoimin pyrkiä? Entä yleensä maiseman tila? Kysymyksiä, joi- hin saadaan vastauksia vain käynnistämällä tutkimus näillä rajantakaisilla alueilla.

Silti emme voi kieltää sitäkään vaihtoehtoa, että kultasirkun taantumisen syyt ovat ainakin osittain maamme rajojen ulko- puolella. Lajin talvehtimisalueilla Kaakkois-Aasiassa elinympäristö tuhoutuu kiihtyvällä vauhdilla väestön lisääntyessä. Lintuja pyy- dystetään yhä ruuaksi ja lintutar- hoihin. Matkan varrella Keski- Aasiassa aavikoituminen leviää jatkuvasti, kosteikkoja kuivate- taan ja luonnontilaiset arot saavat väistyä viljelysten tieltä. Kul- tasirkkujen voi olla entistä tuka- lampaa löytää sopivia levähdys- alueita, joilla se voisi tankata riit- tävästi ennen seuraavaa muutto- etappia.

Ja aina voi olla olemassa sellai- siakin tekijöitä, joita ei osata edes ajatella, koska laji tunnetaan har- vinaisuudestaan ja näyttävyydes- tään huolimatta loppujen lopuksi varsin huonosti.

VIITATTU KIRJALLISUUS

- Koskimies, P. (1983): Kultasirkku (*Emberiza aureola*). Teoksessa: Hyytiä, K., Kellomäki, E. & Koistinen, J. (toim.), Suomen lintuatlas, s. 478–479. SLY:n Lintutieto Oy, Helsinki.
- Leivo, M. (1999): Katoaako kaunis kultasirkku? - Suomen Luonto 58 (9): 16.
- Pihlatie, M., Vesajoki, H., Lappalain- en, A. & Hottola, P. (1997): Höytiäinen, Lake Höytiäinen. Gum- merus Jyväskylä.
- Valpasvuo-Jaatinen, P. (1997): Suoja- vyöhykkeiden perustaminen ja hoito. Maa- ja metsätalousminis- teriön opasjulkaisu.
- Voipio, P. (1993): 110-vuotias kul- tasirkku. - Linnut 28 (4): 22-23.
- Von Haartman, L., Hilden, O., Linko- la, P., Suomalainen, P. & Teno- vuo, R. (1967): Pohjolan linnut värikuvin II. Otava, Helsinki.

HAVAINTOAINEISTONA KÄYTETTY KIRJALLISUUS

- Antikainen, E. O. (1965): Kultasirkku leviämässä maahamme. - Suomen Luonto 24: 92–94.
- Erola, R. (1975): Kultasirkku 1974 Pohjois-Karjalassa. - Siipirikko 2 (2): 8.
- Erola, R. (1975): Kultasirkun esiinty- minen Pohjois-Karjalassa 1975. - Siipirikko 2 (3): 11.
- Hottola, P. (1993): Lintuvesiohjelma puntarissa - linnustoselvityksiä Pohjois-Karjalan lintu-järvillä. Vesi- ja Ympäristöhallinnon jul- kaisuja, sarja A.
- Hottola, P. (1996): Pohjois-Karjalan lintuvesien pesimälinnusto. - Siipirikko 23 (2): 77–82.
- Hottola, P. (1999): Outokummun Sys- mäjärven linnustoseuranta kesä 1999. Pohjois-Karjalan ympäristö- keskuksen julkaisusarja.
- Kapanen, M. (1973): Lintuhavaintoja Joensuun seudulla 1966–72. - Lintumies 8: 23–24.
- Kapanen, M. (1981): Pohjois-Karjalas- sa tavatut lintulajit vuoden 1980 loppuun. - Siipirikko 8 (3): 88.
- Karttunen, L., Laaksonen, A., Lappi, E. (1970): Kultasirkun (*Emberiza au- reola*) esiintymisestä Pohjois-Kar- jalassa. - Ornis Fennica 47: 30–34.
- Miettinen, J. (1981): Lintujen rengas- tus Pohjois-Karjalassa 1950–79. - Siipirikko 8 (3): 123–134.

Sirkku kulta

*Perintönä saimme,
laulajan idästä iloksemme.*

*Toiveita täynnä on retki, sylissä lämpöisen suven.
Sävel soi surullinen, aamussa Karjalan.*

*Taas kotia turhaan etsi, oli tarjolla vain
yksinäinen hetki.*

Heikki Pönkkä

- Miettinen, J. (1983): Pikkulokki - kultasirkku -projekti. - Siipirikko 10 (2): 54—56.
- Miettinen, J. (1985): Kesähavainnot 1984 Pohjois-Karjalassa. - Siipirikko 12 (2): 43—49.
- Miettinen, J. (1986): Kesähavainnot 1985 Pohjois-Karjalassa. - Siipirikko 13 (2): 41—48.
- Miettinen, J. (1987): Kesähavainnot 1986. - Siipirikko 14 (2): 54—61.
- Miettinen, J. (1988): Kesähavainnot 1987 Pohjois-Karjalassa. - Siipirikko 15 (2): 48—56.
- Miettinen, J. (1989): Kesähavainnot 1988. - Siipirikko 16 (2): 32—40.
- Miettinen, J. (1991): Kesähavainnot 1990. - Siipirikko 18 (3): 67—75.
- Miettinen, J. (1992): Kesähavainnot 1991. - Siipirikko 19 (2): 43—51.
- Miettinen, J. (1993): Kesähavainnot 1992. - Siipirikko 20 (2): 35—44.
- Määttä, A. (1982): Pohjoiskarjalaisia lintupaikkoja - Lieksa. - Siipirikko 9 (3): 99.
- Parviainen, A. (1996): Pohjois-Karjalan lintulajisto. - Siipirikko 23 (2) (25v juhlahjalkaisu): 31.
- Tiussa, J. (1986): Lintujen rengastus Pohjois-Karjalassa 1980—1984. - Siipirikko 13 (3): 82—87.
- Tiussa, J. (1987): Pohjois-Karjalassa rengastettujen lintujen löytökatsaus 1983—87. - Siipirikko 14 (3): 89—94.
- Tiussa, J. (1989): Lintujen rengastus Pohjois-Karjalassa 1985—88. - Siipirikko 16 (3): 84—89.
- Varonen, K. (1976): Kultasirkku (*Emberiza aureola*) Pohjois-Karjalassa 1976. - Siipirikko 3 (3): 20—21.
- Varonen, K. (1978): Kultasirkku Pohjois-Karjalassa 1977. - Siipirikko 5 (3): 85.
- Varonen, K. (1982): Pohjoiskarjalaisia lintupaikkoja - Värtsilä. - Siipirikko 9 (3): 120—122.
- Vähätalo, A. (1982): Pohjoiskarjalaisia lintupaikkoja - Joensuu. Siipirikko 9 (3): 83—84.
- Zetterberg, P. (1998): Harvinaisuudet ja vähälukuiset lajit Pohjois-Karjalassa 1996. - Siipirikko 25 (2): 9.
- Zetterberg, P. (1999): Sinisiä hetkiä - Harvinaisuudet ja vähälukuiset lajit Pohjois-Karjalassa 1997. - Siipirikko 26 (1): 18.
- Zetterberg, P. (1999): Orientin puhuri - Harvinaisuudet ja vähälukuiset lajit Pohjois-Karjalassa vuonna 1998. - Siipirikko 26 (4): 13.

Lisäksi lähdetietoina lintuharrastajilta saatua julkaisematonta materiaalia.

KIITOKSET

Kiitämme tässä yhteydessä nykyisiä ja entisiä pohjoiskarjalaisia lintuharrastajia, jotka ovat tehneet sen likaisimman työn. Kompanneet pusikoissa hyttysten ininä korvissa, hiki selkää pitkin valuen, etsineet sirkkuja ja löydettyään ilmoittaneet havaintonsa lintutieteellisen yhdistyksen katsauksiin. Ilman heidän panostaan ei olisi aineistoa tähänkään selvitykseen.

Kiitokset Liperiin Eila Karttuselle ja Kauko Rouhiaiselle. Eila Karttunen antoi käyttöömmme Lauri Karttusen mittavat lintumuistiinpanot.

Kiitokset myös Esko Lapille, Hannu Kivivuorelle ja Matti Kapaselle, joita myös vaivasimme muita enemmän.

Petri Hottola ja Jorma Pessa kahlasivat käsikirjoituksen läpi.

Merkillepantavaa oli projektin aikana ilmennyt lintuharrastajien yhteinen huoli, ympäri Suomea, kultasirkun tulevaisuuden puolesta.

Kirjoitus on julkaistu laajempuna karttaliitteineen:

Pönkkä, H. & Leivo M. (2000): Kultasirkku, *Emberiza aureola* Pohjois-Karjalassa. Suomen ympäristökeskus 2000.

Kultasirkkuseelvitys 1999 Pohjois-Karjalassa

Selvitimme kesällä 1999 Suomen ympäristökeskuksen hankkeena kultasirkun levinneisyyteen liittyvää historiaa Pohjois-Karjalassa.

Tällaiselle selvitykselle olisi itse asiassa ollut huutava tarve jo kauan aikaa sitten. Aikana jolloin kultasirkun alamäki alkoi, eikä vasta nyt, kun laji on katoamassa maakunnan lajistosta. Valitettavasti monista syistä johtuen laji on päässyt kuta kuin unohtumaan, ja pessimistisimmät ovat jo veikanneet lajin menetetyksi. Silti ei kuitenkaan kannata vielä lyödä hanskoja tiskiinkin.

Selvityksemme antaa selvää vihiä siitä, että ihmisen toiminta kultasirkkupaikoilla on yleensä ollut se tekijä, joka on siivittänyt kultasirkun taantumisen kurimukseen, tai ainakin antanut sille lisää vauhtia alamäkeen. Monilla alueilla haitalliset muutokset olisivat yhä korjattavissa, jos tahtoa löytyy ja nopeita toimia tunnettujen elinalueiden parantamiseksi tehdään.

Kaikkia kultasirkun alamäkeen liittyviä syitä tuskin osataan edes arvata. Kuinka suurelta osin lajin taantumisen syyt ovat maamme rajojen ulkopuolella (Leivo 1999), siitä ei ole juurikaan tietoa. Kultasirkun todellisen nykyaseman ja kannanmuutosten syiden ymmärtäminen tarvitsee lisätutkimuksia niin Pohjois-Karjalassa kuin muuallakin Suomessa.